

Beseda v BISLE o sonetoch a ich zmysle

Lubomír Feldek

(Úvod do besedy o sonete pre Bislu napísal a citované básne, ktoré napísali van Veldeke, Petrarca, Shakespeare, Šafárik, Kollár, Puškin, Vrchlický, Baudelaire, Rimbaud, Yeats a Lysohorsky, preložil Lubomír Feldek. Sonet Jacopa da Lentina je citovaný v preklade Viliama Turčányho. Wordsworthov sonet v preklade Jany Kantorovej-Bálikovej. Hviezdoslavov sonet do angličtiny preložil John Minahane.)

1

Táto debata o sonete sa koná za účasti vzácneho hosťa, prekladateľa Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* do angličtiny, írskoho básnika Johna Minahanea.

Bohvie, prečo práve sonetu sa podarilo stať sa najobľúbenejšou stroficky organizovanou formou zväčša viazaného a rýmovaného (no v modernej dobe aj voľného, často aj nerýmovaného verša), ale je to tak. Aj v dobe globalizácie, keď kvôli uľahčeniu vzájomnej komunikácie básnikov dostáva prednosť stroficky neorganizovaný verš pred stroficky organizovaným, stane sa občas, že básnik sa zrazu najlepšie cíti, keď si „uľaví“ sonetom. Aj mne sa to nedávno stalo – keď nás, moju ženu a mňa, pozývala firma Orange za „matku a otca“ plesu v opere: ako svoje ospravedlnenie sme využili jeden z mojich sonetov.

LUBOMÍR FELDEK

FAŠIANGOVÝ ROZHOVOR

„Reklamný stĺp som v meste videl dnes –
tancoval! A mal nehybne stáť vari,
keď každý plagát oznamoval ples?
Fašiangy sú tu zas – a my sme starí.
Pre nás už nie je iná zábava,
len občas ešte roztancovať diván.
Tvoj ples sa volá jarná únava
a ja mám dnu a nehrajú, keď krívam.
Na plesy idú mladí, netušiac,
že človek tancuje na vlastnom hrobe.
Miláčik, na ples nepôjdeme viac –
to je to, čo ma bolí na starobe.“

„Spomeň si, nech ťa to tak nebolí –
nikdy sme na nijakom neboli.“

Na dejinách sonetu môžeme pekne sledovať nielen literárne, ale aj spoločenské dejiny od renesancie až dodnes. Ba vlastne už od nepamäti - lebo sonet nadviazal na rytiersku lyriku, ktorá sa zase zrodila z polemiky s demagogickým chápaním ženy ako bytosti menejcennej - a to už od chvíle, keď poslúchla diabla v raji a zvedla na hriech aj Adama.

Až trubadúri a minnesängereri postavili ženu na piedestál, až oni ospievali jej krásu a iné prednosti.

Značí to azda, že niektorý z nich napísal aj prvý sonet?

Nič také nijaký literárny historik netvrdí. Aj tak si však dovoľím začať informáciou z čias rytierskej poézie.

Rytier a zároveň minnesänger Henric van Veldeke (1150 - 1190) zanechal po sebe 25 básní - a keďže je to môj menovec (ktorý má námestie aj sochu v Maastrichte), nečudo, že som sa rozhodol všetkých tých 25 básní prebásniť do slovenčiny. Urobil som to v spolupráci so znalcom východofranského dialektu, profesorom Mojmírom Grygarom. Kniha vyšla pod názvom *Krásne slovo, sladká melódia* (Edition Ryba, 2003). A pri tej práci som si nemohol nevšimnúť, že niekoľko Henricových básní má štrnásť riadkov. Hoci v nich ešte chýba charakteristická črta sonetu - rozhovor tézy s anti-tézou - predsa len som si ich pro domo sua nazval „prvými sonetmi“. Jeden z nich ponúkam na prečítanie.

Henric van Veldeke (1150 - 1190)

(KTO NEŠIEL EŠTE POKORNE)

Kto nešiel ešte pokorne
na kolená, keď žmurkla dáma,
nemôže vedieť, ako mne
je dnes, keď láska v moci ma má.
Môj lampáš bliká neskromne -
aj Mesiac na posmech len má ma
v nebi, kde ona Slnkom je.

Keď už som padol do jej pút,
len o to svoju lásku žiadam,
aby som ďalej žiť mal chuť -
nech mi dá šťasie, ktoré hľadám!
Inak sa zmením na labuť,
dospievam, umriem - vtedy hádam
aj láska skončí svoju púť.

3

Pokročme však z 12. do 13. storočia – práve vtedy, vo finále rytierskej básnickej vzbury, sa zrodil aj prvý text, ktorý už môžeme bez akýchkoľvek literárnohistorických pochybností nazvať sonetom.

Stalo sa to na dvore cisára a sicílskeho kráľa Fridricha II. (1194 – 1250). V cisárových službách pôsobil vtedy ako notár Jacopo da Lentino (1210 – 1260), ktorý si miesto v dejinách vydobyl ako líder prvej vlny talianskej poézie, tzv. sicílskej školy.

Jeden z básnikov tejto družiny, Rinaldo d'Áquino, použil ako podtitul svojej básne *Nárek nad odchodom milovaného slovo* „sonetto“. Odvtedy uplynulo okolo osemsto rokov. Toto „sonetto“ však ešte nemalo sonetovú formu – bola to báseň skladajúca sa z niekoľkých osemverší.

Prvý štrnásťradkový sonet vznikol až kedysi v druhej polovici 13. storočia, v provensalskom jazyku a napísal ho vraj básnik talianskeho pôvodu Dante da Maiano.

Ani da Maianov sonet však – čo sa týka básnickej myšlienky a jej kontrastnej štruktúry – nezodpovedal ešte tomu, čo od renesancie až dodnes nazývame sonetom. Necituje ho teda ani slovenský znalec a takisto prekladateľ talianskych sonetov Viliam Turčány vo svojej štúdiu *Kam vkročil sonet*, uzatvárajúcej jeho vynikajúcu antológiu (ktorá – som na to hrdý – vznikla na môj redaktorský popud) *111 slovenských sonetov* (Slovenský spisovateľ, 1979). Z tej štúdie si už môžeme prečítať aj Jacopovi da Lentinovi pripisovaný prvý po každej stránke korektný sonet – Viliam Turčány ho v nej uvádza vo svojom preklade.

Jacopo da Lentino (1210 – 1260)

(HAD BAZILIŠOK ŠŤASTNE ROZOSTIELA)

Had bazilišok šťastne rozostIELA
 sa pred zrkadlom, ktoré smrť mu splodí;
 najradostnejšie spieva labuť biela,
 keď pláva k smrti cez hlboké vody;
 posmutnie páv, keď je mu do vesela,
 len pohľad dole k nohám svojim hodí;
 a fénix-vták si ozaj zhorieť želá,
 lebo len v ohni zas sa znovuzrodí.

I ja som dospel k takémuto stavu,
 že rád sa zberám zmierať k vašim krásam
 a do spevu i pri smrti sa hrúžim;
 z veselosti hneď v plameňoch mám hlavu,
 a z plameňov zas novým šťastím jasám,
 vďaka vám, krásna, za ňou večne túžim.

Pokročme do 14. storočia – dostávame sa k renesančnému sonetu.

Renesančný sonet má veľa slávnych predstaviteľov, nechýba medzi nimi ani Dante Alighieri, no ak neprehliadneme, že v dobe svojho renesančného rozkvetu bol sonet považovaný predovšetkým za báseň o láske, potom nech nám – aj kvôli zrýchleniu debaty – postačí, že svoju pozornosť sústreďíme na dve najslávnejšie mená.

Najvýznamnejšími reprezentantmi renesančného lúboštného sonetu sú Francesco Petrarca (1304 – 1374) a William Shakespeare (1564 – 1616), ktorí sa v sonetoch zhovárajú, akoby sedeli pri jednom stole – to nič, že medzi nimi zívá štvrt tisícročia.

Petrarca vytvoril vo svojich sonetoch obraz ženy až oslepujúco krásny:

FRANCESCO PETRARCA (1304 -1374)

SPEVNÍK, 19

Niektoré tvory môžu silný zrak
uprieť aj do slnka – a iné zase
rozbolia oči v príliš prudkom jase,
s vychádzkou čakajú až na súmrak.
Bláznivé vábi oheň – tam sa však
popália. Odrazu je po úžase
aj nádeji, čo sklamala sa v kráse.
A, žiaľbohu, i ja sa správam tak.

Oslepnúť idem pred svetlom tej panej,
nepomáha mi tieň, čo vrhá dom,
ani ten súmrak, keď sa oneskorím.
Bezmocným, uslzeným pohľadom
ustavične však musím visieť na nej,
aj keď viem, že v jej svetle potom zhorím.

Oslepujúco krásny obraz, to je až nedostupný ideál – a v Petrarcovom prípade je nedostupný aj preto, lebo jeho Laura už nebola medzi živými. Nie náhodou ospevovanie nedostupného ideálu (či nedostupnej dámy) dostalo v slovníkoch poetiky aj pomenovanie „petrarkizmus“.

Ani William Shakespeare sa o štvrt tisícročia nevyhol básnickému balansovaniu na hrane medzi životom a smrťou. Jeho sonet 66 (mnohými znalcami považovaný za najlepší sonet všetkých čias) obsahuje vraj jediná dôvodov na samovraždu - no ten posledný dôvod, zaznamenaný v jeho poslednom verši, je, naopak, výzvou, aby básnik predsa len ostal nažive.

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 - 1616)

SONETY, 66

Ustatý všetkým chcem len smrť. Chcem oddych.
 Nech u dvier žobrať nevidím viac česť
 a niktošov na recepcie chodiť
 a čistotu, čo musí bahnom prejsť,
 a metále, čo pripnú hlupákom,
 a pannu, ktorú znásilňuje prasa,
 a bezprávie, čo šliape na zákon,
 a moc, čo nad bezbranným vypína sa,
 a umelca, čo slúži u despotu,
 a tupca, čo vždy múdrych poučí,
 a prostú pravdu bitú za prostotu
 a zlo, čo dobro drží v područí!

Ustatý všetkým rád to opustím,
 len teba nerád zanechám tu s tým.

Pri porovnávaní Petrarcovho sonetu so Shakespeareovým sa núka do pozornosti aj rýdzo formálny rozdiel. Petrarcov sonet je podstatne symetrickejší - tézu svojej básnickej myšlienky nám predvádza na ôsmich veršoch, jej antitézu potom na zvyšných šiestich. Zato Shakespeareov sonet je dôkladne asymetrický - až dvanásť veršov spotrebúva na to, aby sa jeho téza uberala jedným smerom, a zvyčajne iba zvyšné dva si ponecháva na to, aby to v antitéze prudko otočil a priviedol svoju myšlienku až k jej protikladu. Ba dokonca - ako sme to práve videli na diabolicky očíslovanom sonete 66 - na antitézu mu stačí až ten štrnásty, posledný verš sonetu.

No nielen čo sa symetrie či asymetrie tézy a antitézy týka, je Shakespeareov sonet inde než ten Petrarcov.

Shakespeare nevyklučuje ani možnosť, že ospevovaná bytosť môže byť aj dostupná. Ba dokonca ide ešte ďalej a pripúšťa, že dostupný básnický ideál nemusí byť vôbec ideálny. Jeho múza nemusí byť vôbec pôvabná.

Ako dôkaz tejto skrytej polemiky s Petrarcom sa najčastejšie uvádza sonet 130.

WILLIAM SHAKESPEARE (1564 - 1616)

SONETY, 130

Má moja milá v očiach slnko? Blud.
Červenší býva koral než jej pery.
Sadze sú snehom, ak má bielu hrud'.
Čo vlas, to čierny drôt jej kamsi mieri.
Videl som ruže červené aj biele
aj ružové - no nie jej na lícach.
A vdychoval som rôzne vône skvelé -
ale z jej úst ma ovial iba pach.
Či ju rád počúvam? Nuž, čoby nie -
hudbu však nikdy nehľadám v jej hlase.
Netuším, ako chodia bohyne -
keď kráča ona, celá zem sa trasie.

A preda sa mi vidí pôvabnejšou,
než slávne dámy z nadnesených veršov.

Posledné dva verše v origináli znejú „*And yet, by heaven, I think my love
as rare / As any she belied with false compare*“. Možno to, čo nazývame skrytou po-
lemikou s Petrarcom, ani tak veľmi skryté nie je.

6

Keď sonet potom putuje dejinami poézie ďalej, putuje oboma smermi. Tým petrarkistickým, aj tým shakespeareovským. No nielen týmito dvoma. Sonet si nachádza aj ďalšie témy - a jednou z jeho najobľúbenejších je téma samoľúba. Sonet sa inšpiruje sám sebou. Keby sme nemali inej roboty, celú túto besedu by sme mohli venovať sonetom o sonete. Neveríte? Nech vás o tom presvedčí zopár príkladov.

William Wordsworth (1770 - 1850)**NIE, NEPODCEŇUJ SONET**

Nie, nepodceňuj sonet, kritik; hľad:
patrí mu úcta; veď aj pre Shakespeara
to bol kľúč k srdcu; pre Petrarca lýra,
ktorou si trpké rany tíšil rád;

Tasso hral na tej flaute tisíckrát;
v exile Camões miernil si ňou žiale;
a ako myrta žiari sonet stále
pomedzi vavrín, ktorý zdobil vzhľad

Danteho čela. Lampou bol - jej svetlá
Spencera zvali z krotkej ríše víl
na ťažkú cestu; a keď tieseň zlietla

na Milтона, tak sonet premenil
na trúbku, ktorá - žiaľ, len skúpo! - hrala
tóny, čo pri nich duša ožívala.

Alexander Sergejevič Puškin (1799 - 1836)

SONET

Nebočil prísny Dante od sonetu,
aj Petraca doň oheň lásky lial,
aj autor Macbetha sa hral s ním kde-tu
a Camões ním odieval svoj žiaľ.

Aj dnes je zdrojom básnického vzletu:
Wordsworth ho ako nástroj do rúk vzal,
keď, unikajúc prízemnému svetu,
z prírody vytváral svoj ideál.

Aj pevec Litvy v diaľke, pod obzormi
tauridských hôr, do jeho strohej formy
svoje sny pohotovo zahúdol.

U nás ho devy ešte sotva vetria,
no Delvig kvôli nemu zabudol
už na posvätný nápev hexametra.

Jaroslav Vrchlický (1853 - 1912)

SONET O SONETE

Čo na tej forme je, že vždy ma láka?
Uzavrel som už nad ňou účty žitia,
no srdce znova citom zaplaví ťa -
stlmeným vzlykom väzneného vtáka.

Čo nad oblakmi ešte na mňa čaká?
Čo z večných studníc si svoj nápoj pýta,
vzlieta a kvitne, nechce pod kopytá,
je to vír hviezd či púšťam si to draka?

Neviem - no zverím kompas svojmu pudu.
Ó, forma hodná Petrarcu a Tassa!
Ó, kotva lásky, zúfalstva aj trudu!

Ty ma vždy vyzdvihneš nad zemskú hrudu!
Čo trhá hruď, s čím boj aj prehrať dá sa,
premeniš na raj - to mám od osudu.

7

Medzi pokračovateľmi petrarkistickej línie nájdeme aj našich obrodeneckých básnikov, Pavla Jozefa Šafárika a Jána Kollára.

Najprv Šafárik.

Pavol Jozef Šafárik (1795 - 1861)

KLAM

Vystrúc telo, v ktorom niet už vlády,
na breh, medzi myrtu, chcel som tak
ovlažiť svoj rozpálený zrak,
čo zažala Lína a jej vnady.

Omámené ucho vánok hľadá
tichým šeptom, v ktorom pípá vták,
na chlad čela striasa vlčí mak,
kreslí zlatý čas a rajské sady.

Lína! Lína! vdýchnem od prelesti,
letiac k tomu kraju rodnému.
kde má láska vrúcnu odmenu:

keď na perách bozk mi zašelestí,
střham sa - sám! - z krásnych myšlienok
Čo to bolo? - Skúpy lupienok.

Hľa, petrarkistický sonet sa teda vyskytol už aj v tej geniálnej básnickej zbierke mladučkého Šafárika *Tatranská múza s lyrou slovanskou* (1814)!

No petrarkistická je najmä celá Kollárova *Slávy dcera* - už tá prvá, ktorá má popri *Predspeve* iba tri spevy *Sála*, *Labe*, *Dunaj* a vyšla v roku 1824. Pôvodne bola napísaná v kollárovskej „českoslovančine“, ktorá sa neujala. No aj napriek zastaranej jazykovej podobe je to stále živá skladba. Našiel v nej inšpiráciu aj romantik Andrej Sládkovič, ktorý zopakoval kollárovske petrarkistické gesto v *Maríne*. Čo sa formálnej štruktúry Sládkovičovej *Maríny* týka, vieme, že sa skladá zo samých desaťveršových strof. Vďaka tejto rovnakosti strof aj *Marína* teda svojou štruktúrou pripomína slávne zbierky sonetov.

Osobitne pozoruhodný je Kollárov sonet 139 - ten akoby už signalizoval nielen chvíľu, keď nad tematicky vecnou obrodeneckou lyrikou prevládnu bájne námety romantizmu, ale dokonca aj chvíľu, keď sa v tej romantickej začne už hlásiť o slovo aj raný symbolizmus. V sonete 139 nevládne totiž nijaká „duchárčina“ ako v Bürgerovej *Lenore* či Erbenových baladách, ale

oveje nás z nej už duch E. A. Poea a jeho *Havrana* (ktorý vznikne až o dvadsať rokov neskôr než Kollárov sonet 139 – veru pozoruhodné). Raný symbolizmus tohto Kollárovho sonetu je nesporný – pri jeho čítaní nepochybujeme, že havran sa k básnikovi nedobýja zvonku, ale ozýva sa znútra, z jeho duše.

JÁN KOLLÁR (1793 – 1852)

DCÉRA SLÁVY, 139

Lampa bledne, oblokom sa mladé
svetlo luny leje na môj bôľ,
vyplašený opúšťam svoj stôl,
lampa bledne, čosi šumí všade.

Akýsi tieň ruku mňa kladie
a ja tuším, že to anjel bol.
Kto je? Volám z okna navôkol,
pôvod tieňa hľadám na záhrade.

Ticho v sade, ticho v izbici,
pohľad opäť na úkaze visí,
nohy nútím, strach mám na líci.

A zas radosť ako pozdrav čísi,
v mdlobe tápam k blízkej lavici:
Kto je to? To ozaj, Mína, ty si?

A je tu aj ďalšia zaujímavá vlastnosť Kollárových sonetov – prelínanie témy intímnej s témou spoločenskou. Prelínanie lásky k žene s témou lásky k vlasti. Čítame to napríklad v sonete 45:

Mlčím, váham – vtom do hrude ruku vnorím,
srdce vyrvem z nej a rozlomím:
„Berte!“ vravím. „Vlasti pol, pol tebe, Mína.“

Príkladov na takéto prelínanie tém nájdeme v *Slávy dcere* neúrekom – a čo je ešte zaujímavejšie, o nie dlhý čas nájdeme rovnaké prelínanie a v podobnom dávkovaní aj v strofách Sládkovičovej *Maríny*.

Vlast' drahú lúbiť v peknej Maríne, Marínu drahú v peknej otčine,
a obe v jednom objímať!

8

A tak sa nezadržateľne približujeme k Hviezdoslavovým *Krvavým sonetom* a k nášmu dnešnému vzácnemu hosťovi, ktorým je írsky básnik John Minahane. No kým sa k nemu dostaneme, dožičte mi ešte chvíľu času na navodenie tej správnej atmosféry – chcem mu ako tému na rozhovor ponúknuť aj zopár ďalších pekných sonetov a tém.

Napríklad tému *ars longa, vita brevis* – čiže tento krásny sonet Baudelairov.

Charles Baudelaire (1821 - 19867)

ÚDEL

Môcť pri tom ťažkom bremene,
Sizyfos, napodobniť teba!
Aj keď chcem spraviť to, čo treba -
čas kratší je než umenie.

Vzďaľuje sa od slávnych krypt
ten bubon v puzdre, moje srdce -
smútočný pochod bubnujúce
na prostý emiter chce sa skryť.

- Ach, spia tu väčšie klenoty
v najtmavšom pozabudnutí,
ďaleko od rýľov a motýk!

Viac kvetov leje s ľútosťou
vôňu, to sladké tajomstvo,
do samôt hlbších ako dotyk.

A nemôžem vynechať ani tento šibalský sonet Rimbaudov.

Jean Arthur Rimbaud (1854 - 1891)

SNÍVANÉ PRE ZIMU

V zime sa zvezieme v ružovom malom kupé.
Bude nám bohovsky.
Na modrých vankúšoch spravíme v každom kúte
hniezdočko pre bozky.

Zatvoríš oči, nech nehľadia na večerné
grimasy zrkadlenej tmy,
tú háveď mrzutých monštier a vlky čierne
s čiernymi démonmi.

Vtedy tá voľačo uhryzne do líca...
Malý bozk, pavúčik, čo ušiel z blázinca,
ti hrdlo testuje...

Povieš mi: „Nájdi ho!“ Začneme od šije.
- A tak nám prejde čas hľadaním beštie,
čo rada cestuje...

Vo vlaku, 7. októbra 1870

Najmä však nevynechajme ten krásny írsky sonet Yeatsov, ktorý som
preložil (lepšie povedané ešte stále prekladám) aj s pomocou nášho hosťa.

William Butler Yeats (1865 - 1939)

LÉDA A LABUŤ

Úder! Ten náhly trepot veľkých krídel!
Zmätenú Lédu núti podľahnúť
veľký tieň, čo ju lapil do osídel.
Bezmocné prsia hladí jeho hrud.

Kde sa to vzala v tých pazúroch neha?
V tom bielom perí taká náhliivosť?
Nečudo, že ho vítajú jej stehná,
vtáčieho srdca tep jej hrudná kosť.

Keď jeho divá slasť je blízko cieľa,
to rúca sa už Trója. Horí dom.
Umiera Agamemnon.

Ona - v tom už tajne.

Krv budúcnosti vnikla do jej tela.
Zasnúbila sa s jeho zobákom,
skôr než ten tvor z nej cúvol ľahostajne?
(1928)

9

A ešte skôr, než prejdeme k Hviezdoslavovi, jeden pozoruhodný sonet, ktorý sa volá *Bratislava*. Napísal ho Óndra Ľysohorsky (1905 - 1989). Óndra Ľysohorsky, vlastným menom doc. PhDr. Ervín Goj sa narodil vo Frýdku, študoval na Sorbonne, od roku 1931 žil na Slovensku, no písal po lašsky. Na hrozbu vojny a fašizmu zareagoval odchodom do exilu. Mal namierené do Veľkej Británie, no nevydarilo sa to, a tak cez Poľsko, spolu s vojenskou jednotkou Ludvíka Svobodu (ktorého učil po francúzsky), odišiel do Sovietskeho zväzu a tam ho vojnová evakuácia zaviaľa až do Taškentu. V roku 1946 sa vrátil znova Slovensko. Hoci bol Óndra Ľysohorsky svetoznámy básnik, hoci to bol dvojnásobný nominant na Nobelovu cenu, ktorému zahraničné literárne časopisy venovali osobitné čísla, slovenská kultúrna verejnosť vôbec netušila, že jestvuje - a tobož nie, že žije v Bratislave. Óndra Ľysohorsky bol totiž takmer celý život v nemilosti, lebo údajne ohrozoval celistvosť Československej republiky svojím lašským separatizmom.

Kým žil v Bratislave, budoval si v poézii svet, v ktorom Bratislavu obchádzal. Zmenilo sa to až v exile. V Taškente zrazu venoval Bratislave jednu zo svojich najkrajších básní. Štvordielnu formu sonetu využil na to, aby ním nechal defilovať štyri čiastky roka. Jediné plátno - no máme pred sebou ako na dlani celý bratislavský rok.

BRATISLAVA

Lad puká. Jar sa skláňa ku Dunaju.
Jelše sú zeleňou zas poľfkané.
Teplý dych vanie v pastelovom ráne.
Gaštany pučia. Vtáci pribúdajú.

Skala. A sivý hrad, čo prečnieva ju.
Poludnie leta. Táčňa mesta. Na nej
farebné plody - pestré požehnanie.
Obloha žehná zvlnenému kraju.

Cigánska pieseň. Večer. Víno. Džbány.
Už z viníc vezú hrozno. Siedma bila.
Pohorie dýň. Vzduch vonia po ovocí.

A zima. Noc. Je posvätená chvíľa.
My dvaja. Dole Dunaj zadumaný
odvádza vlny do neznámej noci.

Taškent 26. januára 1942

Teraz však už naozaj poďme k Hviezdoslavovým *Krvavým sonetom*.

Práve v nich si slovenský sonet uvedomil svoje ďalšie možnosti - uvedomil si, že môže spoločenskú tematiku nielen prelínať s intímnu, ako to robili Kollár či Sládkovič, ale dokonca spoločenskú pred intímnu uprednostniť.

Zhodou okolností práve tohto roku sme si pripomenuli 170. výročie narodenia Pavla Országha Hviezdoslava (1849 - 1921). Je tu teda o dôvod viac, aby sme sa nad jeho *Krvavými sonetmi* zamysleli.

V roku 1918, keď vznikla Československá republika, stal sa Hviezdoslav poslancom jej parlamentu - prvého demokratického parlamentu Čechov a Slovákov. Hviezdoslav teda nebol iba veľký básnik, bol aj veľký demokrat. Právom sú podľa neho pomenované ulice a námestia a na tom bratislavskom sedí jeho monumentálna socha oproti historickej budove Slovenského národného divadla - veď Hviezdoslav bol aj veľký dramatik. Bol veľký viacnásobne. Bol to jednoducho veľký človek.

Úcta k jeho básnickým a ľudským kvalitám pretrvávala aj v dobách, ktoré demokraciu zrádzali. Z jeho hlboko ľudského verša „Ó, práci všetka česť, česť práci všetka“ sa stal totalitný pozdrav, ktorým sa v krutých päťdesiatych rokoch minulého storočia zdravili pri príchode do práce aj kati, chystajúci sa vešať nevinné obete stalinizmu, zatiaľ čo na Hviezdoslavovo demokratické krédo nadväzujúci spisovatelia Laco Novomeský, Ivan Horváth či Ivan Stodola sedeli vo väzení.

V tých časoch vládnucci socialistický realizmus nútil umelcov tvoriť na povinné témy. Tou najmenej poplatnou bol boj za mier - aj tak však básne, bojujúce za mier, duneli prázdnotou. Aby nebolo dunenie až tak počuť, zaštitil sa socialistický realizmus aj Hviezdoslavovými *Krvavými sonetmi*, s ktorými nemal nič spoločné - veď tie boli napísané už v roku 1914. Hoci vyšli tlačou až v roku 1919, už aj počas prvej svetovej vojny sa šírili v rukopisnej podobe a Hviezdoslavovi hrozilo, že bude za svoj pacifizmus potrebaný.

Krvavé sonety mali ďaleko k totalitnej poplatnosti a - chvalabohu - obľubu socialistického realizmu nijako nezvýšili. Spolužitie s ním však obľubu *Krvavých sonetov* znížilo. Žiaľ, dodnes pretrváva predsudok, že ich netreba čítať, veď dopredu vieme, že sa z nich nedozvieme nič iné, len to, že aj Hviezdoslav, keby žil, by bol proti kórejskej vojne.

O to záslužnejší je edičný čin Literárneho informačného centra, ktoré vlani vydalo Hviezdoslavove *The Bloody Sonnets* vo vynikajúcom prebásnení. Postaral sa oň na Slovensku žijúci írsky básnik John Minahane a v úvode ku knihe napísal, že „... ide o najsilnejší hlas, ktorý sa ozval proti prvej svetovej vojne hneď v jej začiatkoch, už v auguste a septembri 1914... Dalo by sa povedať, že Hviezdoslav sa vo svojich *Krvavých sonetoch* vrhol ako akýsi slovenský Don Quijote do urputného boja proti drvivej väčšine európskych básnikov.“

Básnici iných národov totiž v tom období - píše Minahane - „načisto podľahli lyrickej eufórii a donekonečna vebili česť, povinnosť, nesebeckú službu, zomieranie za vlasť, krv a ruže.“ John Minahane ich aj vymenúva a pacifista Hviezdoslav vychádza z jeho hodnotenia jednoznačne lepšie než takí slávni básnici ako Rudyard Kipling alebo Rainer Maria Rilke, ktorých poézia sa v tom čase nevyhla lacnému vojnovému pátosu.

Priznajme si, že aj keď sme o Hviezdoslavových básnických a ľudských kvalitách vedeli, o tejto jeho európskej či až svetovej výnimočnosti sme nevedeli. John Minahane si zaslúži našu dvojnásobnú vďaku. Nielen za prebásnenie *Krvavých sonetov*, ale aj za to, že ukázal ich výnimočnosť aj nám, Hviezdoslavovým rodákom.

Aspoň jeden sonet, ktorý potvrdí naše tvrdenie, si na záver tohto úvodu zacitujme nielen v origináli, ale aj vo vynikajúcom anglickom preklade, v ktorom nám nielen Hviezdoslavovo, ale aj svoje básnické majstrovstvo predviedol írsky básnik John Minahane.

Pavol Országh Hviezdoslav (1849 - 1921)

KRVAVÉ SONYTY, 4

A národ oboril sa na národ
s úmyslom vraždy, s besom skaziteľa.
Kres spráskal pušiek, zahrmeli delá:
zem stene, piští vzduch, rvú vlny vôd,

kde bleskom kmitla hrozná Astarot.
A jak v žne postat' zbožia líha zrelá
pod kosou, radom váľajú sa telá;
v cveng šabiel šplachce črstvej krvi brod...

Tak vo víchrici totej ukrutenstva,
nímž ani tiger dravšie nezúri,
zapadá nie zvek: výkvet človečenstva,
života radosť smrtnej do chmúry,
v prach purpur všeludského dôstojenstva,
v sutiny jasný palác kultúry!

Pavol Országh Hviezdoslav (1849 - 1921)

THE BLOODY SONNETS, 4

And nation hurled itself on nation, massed,
 intending murder, rabid to destroy.
 With rifles' crackling and the cannons' blasts
 earth groaned, air screeched, waves roared, and in the sky

lightnings revealed the frightful Ashtaroth.
 Like when the ripe grain lies in gleaming rows
 under the scythe, so bodies fall in swaths;
 the sabres clink, a stream of fresh blood flows.

And in this whirlwind, with a cruel power
 that's fiercer than the tiger's, this great gale,
 what falls is not the chaff - no, but the flower
 of man; the joy of life's turned deathly pale;
 the purple of man's dignity cast down
 and culture's palace ruined, overthrown!

V Bratislave, 12. marca 2019